

פרשת שקלים כשיש ספר תורה אחד

שאלה

בשבת הקרובה, שבת ראש חודש אדר, צריך באופן עקרוני לקרוא בשלושה ספרים – פרשת שבוע, קריאת ראש חודש ופרשת שקלים. מהו סדר הקריאה של הפרשיות? והאם יש הבדל במקרה שיש רק ספר אחד? ואיזו הפטרה קוראים?

תשובה

סדר הקריאה בפרשת שקלים

בשנה זו ראש חודש אדר חל בשבת, ולכן בשבת הקרובה מוציאים שלושה ספרי תורה: באחד קוראים ששה קוראים בפרשת השבוע, בשני קורא העולה השביעי את מוספי השבת וראש חודש (במדבר כח, ט-טו), ובשלישי קורא המפטיר את פרשת שקלים (גמרא כט: ; שולחן ערוך שם, א). הסיבה לכך שמקדימים את קריאת ראש חודש לפרשת שקלים היא שתדיר ושאינו תדיר – תדיר קודם (מרדכי מגילה, רמז תתל"א).¹

כאשר אין שלושה ספרי תורה

מה יעשו במניינים שאין בהם שלושה ספרי תורה? אם יש רק ספר תורה אחד, הרי שקריאת הפרשיות לפי הסדר לעיל עלולה לגרום טורח גדול לציבור, כיוון שיהיה צריך לגלול את הספר מספר שמות לסוף ספר במדבר (לקריאת ראש חודש) ובחזרה לספר שמות (לפרשת שקלים).² כיצד אם כן יש לנהוג?

אם אין לחץ מצד הציבור ואפשר לקרוא כרגיל – כך עדיף, מפני שתדיר קודם, וכדי לא לשנות את ההפטרה (כדלהלן).³ אך אם יש קושי להתפלל בחוץ, מפאת מזג האוויר או מסיבה אחרת, ויש בכך טורח גדול לציבור, האם יש פתרון אחר?

¹ זאת לעומת הקדמת קריאת ראש חודש לקריאת חנוכה (כאשר ראש חודש טבת חל בשבת), שאז הקדמת קריאת ראש חודש היא גם מפני שיש עדיפות מהותית לקריאת ראש חודש, שהיא מתקנת חכמים, על פני הקריאה של חנוכה, שהיא מנהג בלבד (שו"ת נודע ביהודה (תניינא, או"ח סימן י"א).

² הסיבה שמלכתחילה מוציאים כמה ספרים כאשר יש קריאות שונות היא מפאת כבוד הציבור (יומא ע. ; רא"ש מגילה פ"ג ה"ט), שלא יהיו "מצפין ודוממין" בזמן גלילת הספר ממקום למקום (רש"י שם). הראשונים נחלקו אם גם כאשר יש רק ספר אחד חוששים לכבוד הציבור ומוותרים על הקריאות הנוספות, אך להלכה ברור שכבוד הציבור נדחה כדי לקיים את תקנות הקריאה השונות כדין וגוללים ממקום למקום (ראו בית יוסף קמ"ד, ג; שו"ע שם; משנ"ב ס"ק טז).

³ מדוע אין כאן בעיה של "אין מעבירין על המצוות"? בגמרא במגילה (כט:–ל.) יש דיון לגבי מקרה שפרשת השבוע היא תצוה (דבר שלא ייתכן בימינו), איך קוראים את פרשת שקלים (האם קוראים לשישי עד סוף פרשת שקלים ולשביעי חוזרים וקוראים שקלים פעם שנייה, או שמא קוראים לשישי עד סוף פרשת תצוה ולשביעי את פרשת שקלים). והנה מהגירסה שלפנינו משמע שמדובר שר"ח חל באמצע השבוע, וכן מבואר מדברי רש"י והריטב"א שם, וכתב להדיא הפסקי רי"ד (ל.) שאם ראש חודש חל בשבת פרשת תצוה קוראים "מואתה תצוה עד כי תשא... חמשה וחד קרי בדראש חודש וחד מכי תשא עד ועשית". וכן כתב הרש"ש (כט: ד"ה חל להיות). וכן כתב הקרבן נתנאל (רא"ש פ"ד סימן י ס"ק ד). ומוכח מכאן להדיא שאין כאן כל בעיה של אין מעבירין ויש להקדים קריאת ראש חודש אפילו אם סיימו את קריאת הפרשה ממש בפרשת שקלים. ונראה שהטעם הוא מכיוון שעדיין אין כאן עיסוק במצווה עצמה (כן מוכח מרש"י יומא

כאמור, בדרך כלל מקדימים את קריאת ראש חודש מפני ש"תדיר קודם" (ולא מפני שיש עדיפות מהותית לקריאת ראש חודש על פני פרשת שקלים). לכן כתבו הפוסקים שבדיעבד אם התחילו לקרוא את פרשת שקלים ימשיכו בקריאתה ורק אחר כך יעברו לקריאת ראש חודש (שו"ת נודע ביהודה תניינא, או"ח סימן י"א; רעק"א, תרפ"ה, א; משנ"ב ס"ק ה). לאור זאת, בשעת הדחק כמו שלנו, **אם יש ספר תורה אחד, ויש קושי גדול להתפלל בחוץ (ובפרט במזג האוויר החורפי), אפשר לשנות את הסדר ולקרוא תחילה את פרשת שקלים ורק אחר כך את קריאת ראש חודש.**

אם יש שני ספרי תורה, אין טורח מיוחד בהחלפת הספרים. **לכן יקראו לפי הסדר הרגיל:** את פרשת השבוע יקראו בספר הראשון, לאחר מכן קריאת ראש חודש בספר השני, ולאחר מכן **יחזרו לספר הראשון ויקראו בו את פרשת שקלים.**

במה מפטירים?

בשבת שקוראים בה את פרשת שקלים "מפטירין ביהודע הכהן", גם כאשר ראש חודש חל בשבת (מגילה כ"ט, שו"ע תרפ"ה, א). לפי מנהג הספרדים מתחילים מ"ויִכָּרְתָּ הַזֵּידָע אֶת הַבְּרִית" (מלכים ב' י"א, יז) – י"ב, יז), ובסוף ההפטרות מוסיפים את הפסוק הראשון והאחרון של הפטרת "השמים כסאיי". לפי

ע. ד"ה קא משמע לן), שכל זמן שלא בירכו על הקריאה אין לפנינו שתי מצוות וממילא אין כאן בעיה של "אין מעבירין", וכן הוכיח **האדר"ת**), או מפני שזה הסדר שקבעו חכמים. וקל וחומר למקרה שלנו, שרק עוברים על פרשת שקלים תוך כדי גלילה מפרשת משפטים לפרשת פנחס.

ואמנם לפי גירסת הר"י והרמב"ם בגמרא שם עולה לכאורה שכאשר שבת ר"ח היא בפרשת תצוה קוראים תחילה בפרשת שקלים. אך מהגמרא עצמה שם מוכח בפשטות שגירסה זו לא נכונה, וכפי שהוכיח הקרבן נתנאל (שם), ולכן מסתבר לפרש גם את גירסתם כמו הגירסה שלפנינו (וכן היה פשוט לקרב"נ שם, שאם שבת ר"ח חלה בפרשת תצוה קוראים תחילה פרשת ראש חודש ורק אח"כ חוזרים לשקלים). ואמנם יש לעיין בלשון הרמב"ם שכתב (תפילה פ"ג הכ"ב): "חל ראש חדש אדר להיות בשבת והיה סדר אותה שבת בואתה תצוה, קורין ששה מואתה תצוה עד ועשית כיוור נחשת והשביעי חוזר וקורא מכי תשא עד ועשית כיוור". ולכאורה משמע מדבריו שקוראים תחילה בפרשת שקלים. אך צ"ע בדבריו: 1. תמוה מדוע לא הזכיר כלל קריאת ר"ח. 2. את עצם הדין של שבת ר"ח הרמב"ם מזכיר רק בהלכה הבאה וא"כ תימה מדוע כבר כאן הוא למקרה חריג בלי שפירט את עצם הדין. 3. אם אכן לדעת הרמב"ם הופכים כאן את סדר הפרשיות היה לו לומר זה במפורש. 4. גם אם נאמר שאכן לדעתו הופכים את סדר הפרשיות אין כל ראיה שהטעם הוא משום שאין מעבירין על המצוות. 5. גם אם נאמר שהטעם הוא שאין מעבירין על המצוות אין מכאן כל ראיה למקרה שחולפים על פני הקריאה תוך כדי גלילה לפרשה אחרת.

גם מהביאור הלכה (תרפ"ד, ג) מוכח שאין בעיה של אין מעבירין בהקדמת קריאת ר"ח, שכתב שם שאם בחנוכה עוד לא התחילו לקרוא את של חנוכה בוודאי מחליפים את הספר וקוראים תחילה בשל ראש חודש (גם לשיטת הט"ז שם, שאם התחילו בחנוכה לא מפסיקים). ומה שחילק הנוב"י בין קריאת חנוכה לקריאת שקלים אינו עניין לכאן (כי הוא רק רוצה לומר שאפילו לפי הרמ"א, הסובר שאם התחילו בשל חנוכה מפסיקים ועוברים לשל ראש חודש, היינו דווקא בקריאת חנוכה שביחס לקריאת ראש חודש אינה כלום, אבל בפרשת שקלים לא מפסיקים לטובת פרשת ראש חודש כי שקלים זו קריאת חובה. וכלל לא הזכיר בדבריו את עניין "אין מעבירין" ונראה ברור ופשוט שכלל אין זה השיקול שבגללו הוא סובר שבפרשת שקלים לא מפסיקים אלא נצרך לטעם אחר. ואדרבה מוכח מכאן שכלל אין כאן בעיה של אין מעבירין).

אכן, הרב פרנק (מקראי קודש פורים סימן ב) כותב שאם פרשת השבוע היא תצוה יש להקדים שקלים, משום אין מעבירין (אך מה שכתוב שם בהררי קודש שכן דעת הנוב"י, צ"ע, משום שבנוב"י כלל לא מוזכר העניין של אין מעבירין כעדיפות של שקלים על פני ר"ח). ומכל מקום גם לפי דבריו אין כל ראיה למקרה שלא נמצאים ממש בסיום הקריאה בפרשת כי תשא (כגון בנידון שלנו), שאז עוברים על פרשת שקלים רק תוכ"ד הגלילה.

סוף דבר אין כל בעיה מצד אין מעבירין בקריאה מספר אחד לפי הסדר הרגיל בשבת ר"ח אדר – פרשת שבוע, ר"ח, שקלים.

מנהג האשכנזים מתחילים את ההפטרות מ"בן שבע שנים והוא שֶׁבַע שָׁנִים הוֹאֵשׁ בְּמִלְכּוֹ" (שם י"ב, א) ולא מוסיפים פסוקים בסיומה.

מדוע לגבי ההפטרות מעדיפים את הפטרת שקלים ולא את הפטרת ראש חודש? הרי גם כאן לכאורה צריך לומר ש"תדיר ושאינו תדיר – תדיר קודם"! בפוסקים יש לכך שלושה הסברים:

- א. ההפטרות נקבעת לפי הקטע האחרון שקראו בתורה, שהוא כאמור פרשת שקלים (מרדכי שם).
- ב. הפטרת פרשת שקלים קשורה גם לראש חודש (כיוון שזמן נתינת מחצית השקל נלמד מפסוק בקריאת ראש חודש), ולכן היא עדיפה על פני הפטרת ראש חודש (מרדכי שם; שו"ת הרמ"א לח, ב).
- ג. ייתכן שתקנת ארבע פרשיות כוללת גם חובה לקרוא הפטרת מסוימת, וממילא כל שאר ההפטרות נדחות מפניה (אלוה רבה תרפ"ה, ס"ק יז, על פי שבולי הלקט, סימן קצ"ג).

ההבדל בין הטעמים קיים כאשר התבלבלו וקראו תחילה את פרשת שקלים, ולאחר מכן את קריאת ראש חודש. לפי האפשרות הראשונה, במקרה זה יש להפטיר את הפטרת ראש חודש, "השמים כסא", כיוון שזו הייתה הקריאה האחרונה בתורה, ואילו לפי האפשרות השלישית גם במקרה זה מפטירים בהפטרות שקלים, כי זה עיקר התקנה.

מה הדין לפי הטעם השני? באופן פשוט יש להעדיף את הפטרת שקלים, אולם הנודע ביהודה (תניינא, או"ח יא) כותב שיש להפטיר בהפטרות ראש חודש, משום שהפטרה זו כוללת אף היא התייחסות לבניית המקדש ולהבאת קרבנות, ואף יש לה יתרון מסוים מפני שמוזכרת בה גם השבת.

למעשה, דעת רוב הפוסקים כהכרעת הנודע ביהודה, שאם קראו תחילה את פרשת שקלים ורק אחר כך קריאת ראש חודש – יפטירו בהפטרות ראש חודש, "השמים כסא" (רבי עקיבא איגר תרפ"ה, א; משנה ברורה ס"ק ה; כף החיים ס"ק יד; ילקוט יוסף תרפ"ה, פרשת החודש, ה).⁴

לכן, **מניין שקראו בו לפי הסדר הרגיל** – פרשת שבוע, קריאת ראש חודש ופרשת שקלים (בין אם יש שם שלושה ספרים, שניים או רק ספר אחד), **יפטירו בהפטרות שקלים**.

אך **מניין שיש בו ספר תורה אחד, ונהגו בו לפי הסדר שכתבנו לעיל** (פרשת שבוע, פרשת שקלים וקריאת ראש חודש) – **יפטירו בהפטרות ראש חודש**.

סיכום והלכה למעשה

מניין שיש בו **שלושה ספרים** יקראו שישה בפרשת השבוע, שביעי בקריאת ראש חודש ומפטיר בפרשת שקלים. גם אם יש **שני ספרים** יקראו בסדר הזה, כאשר את פרשת שקלים יקראו בספר הראשון. בשני המקרים הללו יפטירו **בהפטרות שקלים** (לספרדים, מוסיפים בסיום ההפטרות את הפסוק הראשון והאחרון של הפטרת ראש חודש).

כאשר יש **ספר תורה אחד** – אם אין בכך טורח מצד הציבור עדיף לקרוא בסדר הרגיל, מפני שתדיר קודם וכדי לא לשנות את ההפטרות. גם אם יש טורח מסוים לציבור, ניתן להציע שבזמן גלילת הספר

⁴ יש להעיר כי אמנם זו הכרעת רוב ככל הפוסקים, אולם **האור שמח** (תפילה פ"ג ה"כ) כותב שבמקרה כזה יתחילו את קריאת ראש חודש בתחילת הפרשה ("צו את בני ישראל") ולא רק ב"וביום השבת", ואז יפטירו בהפטרות שקלים. הטעם לכך הוא שלדעת רב (בגמרא כט:): זוהי פרשת שקלים, ואמנם אין הלכה כמותו, אבל לכל הפחות לענין קביעת ההפטרות אפשר להסתמך על כך, בצירוף הדעה שההפטרות היא מעיקר התקנה, ולכן יפטירו בהפטרות שקלים. ומכל מקום כאמור רוב הפוסקים לא כתבו כך.

יאמר הרב או אחד המתפללים דבר תורה או יסביר את הפטרת פרשת שקלים (או שיאמרו תפילה לשלום המדינה ומי שברך לחיילי צה"ל). באופן זה ישמרו על סדר הקריאה הרגיל ואף יפטירו כרגיל. ואם בכל זאת יש בכך טורח גדול לציבור או אם מזג האוויר לא מאפשר, יקראו לשביעי את פרשת שקלים ולמפטיר את קריאת ראש חודש. במקרה כזה יקראו למפטיר את **הפטרת ראש חודש**.

סדר הקריאה בתורה בשבת ראש חודש אדר

